

Kitap Tanıtımı:

Matija Mažuranić, *Bosna'ya Bir Bakış Yahut Bir Hırvat Vatandaşının 1839-40 Yılları Arasında O Eyalete Kısa Bir Yolculuğu (Osmanlı Dönemi Bosnasına Dair Bir Seyahatname)*, Hazırlayanlar: Ekrem Čaušević, Tatjana Paić-Vukić, Ayla Hafız Küçükusta, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren 2011, XXV+77 sayfa+1 harita.

*Hatice Oruç**

Ayla Hafız Küçükusta, Ekrem Čaušević ve Tatjana Paić-Vukić'in müşterek çalışması olan, *Matija Mažuranić, Bosna'ya Bir Bakış Yahut Bir Hırvat Vatandaşının 1839-40 Yılları Arasında O Eyalete Kısa Bir Yolculuğu (Osmanlı Dönemi Bosnasına Dair Bir Seyahatname)* başlıklı kitap 2011 yılında Prizren'de Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi tarafından yayınlanmıştır. Bu kitap Matija Mažuranić'in 1842 yılında Zagreb'de yayınlanmış olan *Pogled u bosnu, ili kratak put u onu krajinu, učinjen 1839-40 po jednom domorodcu* başlıklı Hırvatça seyahatnamesinin Türkçeye çevirisi (77 sayfa) ve eleştirel bir değerlendirmesinden (XXV sayfa) oluşmaktadır. Çeviri Ayla Hafız Küçükusta, değerlendirme ise Ekrem Čaušević ve Tatjana Paić-Vukić tarafından yapılmıştır.

Kitabın değerlendirme kısmında Ekrem Čaušević (Ekrem Çauşevic) ve Tatjana Paić-Vukić (Tatyana Paiç-Vukiç), öncelikle seyyahın kendisi ve yaşadığı dönem hakkında bilgi vermekte, seyahatnamenin kaynak olarak değerine ve Matija Mažuranić (Matija Majuranić)'in Bosna ve Bosnalı Müslümanları tasvirine değinmektedirler. V-XXV. sayfalar arasındaki bu değerlendirme, "Hırvat Seyyah Matija Mažuranić'in Gözüyle Bosna" ana başlığı altında 6 alt başlık olarak planlanmıştır. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır: 1-Giriş; 2-Mažuranić'in İdeolojik Görüşleri ve Bosna'ya Yolculuğunun Nedenleri Üzerine; 3-Tarihî Bir Kaynak Olarak Mažuranić'in Seyahatnamesi; 4-Bosna, Hüzünlü ve

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü,
oruc@humanity.ankara.edu.tr

Kasvetli Bir Bölge; 4- Bosnalı Müslümanlarla İlgili İzlenimler; 6- Bir İlave: Sansüre Uğramayan Mažuranić.

Matija Mažuranić kimdir? Matija Mažuranić, 1817 yılında Hırvatistan'ın Adriyatik kıyısında bulunan Novi Vinodolski kasabasında, saygın bir Hırvat ailesinde dünyaya gelmiştir. Beş erkek kardeşten en küçüğüdür. Kardeşlerinden İvan tanınmış bir şair ve aynı zamanda Hırvat kralının naibi (yani Hırvat banı), diğer kardeşi Antun ise edebiyatçı, dilci ve profesör idi. Matija ise kardeşleri kadar iyi bir eğitim almamıştı. Alman okulunu bitirmiş, demircilik ve doğramacılık zanaatını öğrenerek yıllarca inşaat işleriyle uğraşmıştı. (s. VI)

1839 yılında yirmi iki yaşında iken Novi Vinodolski kasabasından, o dönem bir Osmanlı eyaleti olan Bosna'ya geçmiş ve orada iki aydan daha kısa süre kalmıştır. Seyahat dönüşü, gezi ile ilgili notlarını kardeşlerine vermiş ve onlar da bu notları, bazı kısımlarını çıkartmak suretiyle 1842'de Zagreb'te yayınlamışlardır. Dönemin şartları gereği yazarının ismi bu ilk baskıya yazılmamış, ancak 1938'de yine Zagreb'de yapılan ikinci baskısına ilave edilmiştir.

Matija Mažuranić niçin Bosna'ya gitmiştir? Matija'nın Bosna'ya seyahati sırasında Hırvatistan'da *İllir Uyanışı ve Yenilikçi Hareketi* etkindi ve Mažuranić'ler bu hareketin önde gelen destekçileri idiler. Tarihçilerin genellikle 1835 ile 1849 yılları arasına yerleştirdikleri bu İllir Hareketinin amacı antik çağın İllirlerinden geldiğine inanılan tüm Güney Slavlarının tek bir siyasî ve kültürel çatı altında biraraya getirilmesi idi. İllir Hareketi taraftarları için İllirlik ve Slavenlik, Hırvat kimliğinin dışında değildi, bilakis onun bir parçası idi. Hırvat ismi Sloven ismiyle ve Sırp ismiyle eşitti.

Bu hareketin taraftarları Bosna'yı da ortak İllir bölgesi içinde görmekteydiler ve İllir hareketinin lideri olan Ljudevit Gaj (Lyudevit Gay)'ın en büyük gayelerinden biri Bosna'nın Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılması idi. Bosna'da Osmanlıya karşı bir ayaklanma çıkarılması için Ruslardan para ve silah yardımı istedi. Bir casus ağı oluşturdu ve Bosna'dan kaçan Katoliklere yardım edip, onların Hırvatistan tarafından kabul edilmelerini sağladı. İllir Hareketi mensupları, Osmanlı idaresine karşı silahlı bir ayaklanma başlatılması ve böyle bir durumda Bosnalı Katolik ve Ortodoksların yaklaşımları meselesini kendi aralarında kapsamlı şekilde tartışmışlardı. (s. VII)

Böyle bir ortamda, Matija Mažuranić'in Bosna'ya seyahatinin amacı da kendi ifadesi ile "İlirya'nın bu bölgesinin ne durumda olduğunu" görmektir. Kardeşleri onu, Bosna ve Hersek'te halkın ileri gelenlerinin nasıl bir tutum içerisinde olduklarını ve halk için neler yapılabileceğini araştırmak üzere göndermişlerdi. Dolayısıyla, Matija Mažuranić'i Bosna yollarına düşüren sadece onun macera merakı değil, İllir Hareketi içerisinde kendisine verilen gizli misyon idi. Matija'nın seyahati süresince nerede olduğunu kardeşleri dışında bilen yoktu. Onun nerede olduğu babası ve eşi için dahi bir sır idi. (s. VII- VIII)

Matija Mažuranić, 1839 yılının Kasım ayı ortalarında Sava nehrini geçmiş ancak yolculuk için izni olduğunu gösterir “yol tezkeresi”ni alamadığı için geri dönerek Sırbistan’a gitmiştir. Daha sonra Drina nehrinden yine Bosna’ya geçmiş ve 9 Aralık 1839’da Vişegrad’dan Saraybosna’ya ulaşmıştır. Matija, Saraybosna mütesellimi Mustafa Paşa’nın yanında kendisine bir iş bulmuştur. İşi için gerekli aletlerin temini sırasında belli bir görevi olmaksızın Paşa’nın adamları ile vakit geçirmiştir. Kısa bir süre sonra Paşa’nın adamları ile Travnik’e gitmiş ve orada vezirler ve paşalar arasındaki görüşmelerin devam ettiği on gün boyunca kalmıştır. Travnik’ten Saraybosna’ya dönüş esnasında hastalanmış ve Paşa’dan kendisini görevden almasını rica etmiştir. Mažuranić, memleketine dönmek üzere izin istemekle birlikte, yine kendi ifadesine göre Saraybosna’da bir yerde tedavi görmeyi, sağlığına kavuşunca kimliğini gizleyerek Bosna’da kalmayı ve tüm ülkeyi gezmeyi planlamaktaydı. Ancak Paşa durumdan şüphelenmiş ve Mažuranić’den Bosna’yı terk etmesini istemiştir. Bu sebeple O da Sırbistan’a doğru yola çıkmış ve 27 Ocak 1840 tarihinde sınırı geçmiştir. Böylece, Mažuranić’in Bosna seyahati Saraybosna ve Travnik’te geçirilen yaklaşık kırk günden ibarettir. Seyahatin bundan sonraki yaklaşık bir yılını Sırbistan’da yolculuk ederek ve ağır hasta haliyle hanlarda dinlenerek geçirmiştir. Matija, Bosna’daki görevini tam olarak bitiremeden döndüğünü seyahat notları arasına net olarak kaydetmiştir: “*Şimdi de orada yatıp tedavi olmak yerine Saraybosna’dan ayrılarak Sırbistan’a gitmem gerekiyordu ve asıl geliş sebebim olan şeyi yapamadığım için üzgündüm*”. (s. XVIII- IX; s.37) Bu niyetini sözde sonraki yolculuklarında yerine getirecekti, ancak, değerlendirme yazarlarının belirttiği üzere, o yolculuklarla ilgili raporlar inanılmazı hiç de kolay olmayan romantik ve maceracı ifadeler ve abartılarla doludur. Matija, millî harekette önemli bir rol üstlendiğine inanmaktadır ve bu hareketteki kahraman rolünü şiddetle kanıtlama gayreti içerisindedir. Yazarlar, Mažuranić’in seyahatnamesindeki bazı bölümlerin gerçeklik payını araştırırken karakterinin kesinlikle göz ardı edilmemesi gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Akli dengesi yerinde olmayan Matija Mažuranić 1881 yılında Graz yakınlarında bulunan Feldhof sanatoryumunda ölmüştür. (s. IX-X)

Matija Mažuranić’in Seyahatnamesi’nin tarihi kaynak olarak değeri nedir? Seyahatname, yayımlandığı andan itibaren Hırvatlar arasında çok büyük bir yankı bulmuş ve İllir Hareketi’nin sonraki destekçilerini ve Bosna’nın imajını kuvvetle etkilemiştir. Hırvat edebiyatının ilk gerçek edebî seyahatnamesi vasfına sahip olan bu eser yayınlanmasının hemen ardından Slovence, Çekçe ve kısmen Almancaya tercüme edilmiştir. Yakın bir tarihten itibaren metnin tamamı İngilizce (London 2007) ve Almanca (Wien 2008) olarak bulunabilmektedir. (s. XI)

Čaušević ve Paić-Vukić, Matija’nın Bosnalı Müslümanlar hakkındaki hikâyelerinin doğrudan doğruya sadece seyahatnamesi aracılığıyla yayılmadığının da altını çizmektedirler. Matija’nın ağabeyi şair Ivan Mažuranić’in 1846 yılında

yayınlanmış olan “Smrt Smail-age Čengića (İsmail Ağa Çengiç’in Ölümü)” adlı ünlü destanında bu seyahat notlarının yayımlanmış ve yayımlanmamış olan bazı bölümlerinden faydalanılmıştır. İllir edebiyatının en değerli eserlerinden ve Hırvat Edebiyatı’nın en büyük yapıtlarından biri olarak bilinen bu destanın başkarakteri, tarihi bir şahsiyet olan Hersek ayanı ve mütesellimi İsmail Ağa Çengiç’tir. İsmail Ağa, tarihi kaynaklarda belirtildiğinin aksine, bu destanda Hıristiyanlara karşı aşırı acımasız, gaddar ve şiddetle davranan biri olarak tanıtılmaktadır. Ivan, Müslümanların Hıristiyanlara karşı belli bazı vahşi ve acımasız davranışlarının sonraki yüz elli yıl boyunca okuyucuları önemli ölçüde etkileyecek olan görüntülerini, kardeşi Matija’nın seyahatnamesinden alıp edebi bir üslupla vermiştir. (s. XI)

Birkaç kuşaktan beri okuyucu, tarihçi ve diğer araştırmacılar Mažuranić’in eserini o dönem Bosnasındaki durumu yansıtan güvenilir bir kaynak olarak görmektedirler. Oysa, Mažuranić’in bazı iddialarına eleştirel bir gözle bakmak ve konuyu farklı bir perspektiften incelemek zaruri ve mantıklıdır. Yazarların ifadesiyle,

“Mažuranić’in metninin gerçeklik payını değerlendirirken, şüphesiz seyyahın kafasında, böyle bir Bosna imajının oluşmasını etkileyen subjektif ve objektif etkenlerin boyutlarını, yolculuk hedeflerini, yola çıkmadan önce neler düşündüğünü, gençliğini ve sınırlı eğitimini, cabil insanlardan aldığı bilgileri, Bosna yolculuğunu, kışın kötü hava şartlarını, yolculuğu sırasında kapmış olduğu hastalığını ve hastalığı sonrasında hissettiği bitkinliğini ve buna benzer etkenleri de dikkate almak gerekmektedir”. (s.XII)

Mažuranić’in seyahatnamesi, Bosna’ya dair siyasî tarih kaynağı olarak sadece küçük bir bilgilendirme değeri taşımaktadır. Seyahatnamenin başkahramanı, Mažuranić’in bizzat kendisidir; dolayısıyla eserinde kendisi etrafında gelişen olaylar dışında ancak birkaç durumla ilgili detaylı bilgi aktarmaktadır. O’nun Bosna’ya varışından çok kısa bir süre önce Saraybosna’ya ulaşmış olan Tanzimat Fermanından ve bu fermanın getirdiği yeniliklerden hiç bahsetmez mesela.

Eserde bilgi eksikliğinin en önemli sebeplerinden biri, seyyahın ağabeylerinin seyahatnamenin yayını esnasında el yazmasından siyasî içerikli sayfaları herhangi birine zarar vereceği düşüncesi ile tedbiren çıkartmış olmalarıdır. Bu sebeple seyahatnamede Mažuranić’in Bosna’daki siyasî durumla ve o döneme ait olayların gelişimiyle ilgili görüş ve değerlendirmeleri yer almamaktadır. Diğer bir sebep de Mažuranić’in önyargılı – dar bakış açısı ve bilgilerine başvurduğu kimselerin oldukça cahil olmasıdır. Yazdıklarından, seyahati esnasında Mustafa Paşa ve Travnik’te Filipoviç Bey ile olan kısa görüşmeleri ve bir kadı ile tesadüfi karşılaşması dışında, o dönem Bosna halkından eğitilmiş bir Müslüman ya da eğitilmiş bir Hıristiyan ile görüşmediği fark edilmektedir. (s. XIII)

Mažuranić'e göre Bosna nasıl bir yerdir? Mažuranić'in yabancı yazarların seyahatnamelerini okuyup okumadığı ve bu eserlerin "vahşetin hüküm sürdüğü bir ülke" klişe ve modellerinden faydalanıp faydalanmadığı bilinmemektedir. Ancak onun seyahatnamesinde de Doğu'yu ziyaret eden Batılı yazarların seyahatnamelerindeki kültür üstünlüğü klişeleri yer almaktadır. Avrupalı bir seyyah gibi ziyaret ettiği ülkenin insanlarına yüksekte bakmakta, onlar için büyük bir rahatlıkla tembel, batıl inançlı, pis, aptal, eğitimsiz gibi olumsuz yakıştırmalar yapmaktadır. (s. XIV)

Mažuranić'in seyahatnamesinde Bosna genel olarak kasvetli, hüznü ve tehlikeli bir ülke olarak resmedilmektedir. Yazar, kendi sübjektif yaklaşımının sonucu olarak, Bosna'yı sürekli tehlikenin kol gezdiği ve insan hayatının kolayca kaybedilebileceği bir yer olarak anlatmaktadır. Yerel halktan duyarak seyahatnamesinde yer verdiği efsaneler, hem kendisinde hem de okurlarda Bosna'nın mistik, esrarengiz, karanlık, gerçek ve hayal arasındaki sınırların çok belirsiz olduğu bir ülke izlenimini beslemiştir. (s. XIV-XV)

Mažuranić'in dar bakış açısı, Bosna'da kaldığı sürenin kısa oluşu, oradaki halkla kısıtlı iletişimi, sert bir Bosna kışında hayatta kalma çabaları, bu ülkedeki durumla ilgili oldukça az önemli bilgi edinmesine neden olmuştur. Seyahatnamesindeki pek çok iddia, yazarın durumu bilmemesi ve kendisine bilgi veren insanların da cahil olmaları sonucu edinilen iddialardır. Bazen de sanki kasıtlı olarak okuyucu yanılgıya uğratmak amacıyla ortaya atılmaktadır. Böyle kısıtlı bir ortamda gezinip duran Mažuranić, maalesef sokak ve kahve kültürü dışında bir Bosna görememiştir. Bir yabancı seyyahın bir ülke ve bu ülke vatandaşlarıyla ilgili sonuçlara varırken tahsili, ruh zenginliği ve farklı kültürlerle karşı tutumu son derece önemlidir. Yazarlar bu konuda Imbro Tkalac'ı örnek göstermişlerdir. Mažuranić ile aynı dönemde Bosna'nın Bihaç bölgesine giden ve orada bir süre kalan Imbro Tkalac yazılarında Mažuranić'in verdiklerinden tamamen farklı, zıt, ölçülü ve temelli bilgiler vermektedir. (s. XVIII)

Mažuranić'in Bosnalı Müslümanlar ile ilgili izlenimleri nelerdir? Mažuranić'in seyahatnamesinde Bosnalı Müslümanlar son derece olumsuz bir imaja sahiptirler. Mažuranić'e göre onlar, vahşi, görgüsüz, sofrada bilmeyen, para için verdikleri sözden cayan, yalakağı seven insanlardır. Son derece çirkin ve ayıp şeyler konuşurlar. Tembeldirler. Çalışmayı sevmezler ama savaşmak için can atarlar. Seyahatnamesinden Mažuranić'in en çok Paşa'nın seyis ya da bekçi gibi adamlarıyla vakit geçirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Bosnalı Müslümanların uygunsuz davranışları ve ilkel-ayıp konuşmalarıyla ilgili yazdıkları, bu kimselerle yaşarken gördüğü bazı davranışları genellemesinin bir sonucu olmalıdır. Yine İslam dini hakkında doğru olmayan iddialarının, kendisinin bilgisizliği ve konuştuğu kişilerin cahilliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Türkçe kökenli kelimelere kattığı yorum ve Müslüman halkın konuşmalarından verdiği örnekler de onun bazı iddialarının güvenilir olmadığını göstermektedir. (s. XVIII-XX)

Čaušević ve Paić-Vukić, araştırmacıların belki de Osmanlı Bosnasıyla ilgili kendi ön yargıları ile olan örtüşmeden dolayı Mažuranić'in iddialarının gerçekliğini araştırmaya yönelmediklerini belirtmektedirler. Bazı çağdaş Hırvat bilim adamı ve araştırmacıların çalışmalarında, eser içerisindeki kaba ve medenî olmayan davranışlar ön plana çıkarılmakta ve genelleştirilmektedir. Merhamet, şefkat ve insancıl davranışlardan bahsedilen bölümlerden ise üzerinde hiç durulmadan öylesine gelişi-güzel bahsedilmekte ya da tamamen geçiştirilmektedir. Bu da, Osmanlı Bosnasıyla ilgili tek taraflı düşüncelerin katılgınının bir kanıtıdır. Oysa bu seyahatnameye karşı, tarihi katmanlara ve sübjektif faktörlere dikkat edilerek bir yaklaşım sergilemek gerekmektedir. Seyahatnamede anlatılanlar Mažuranić'in ideolojik yaklaşımlarının yansımasıdır ve onun "öteki"ye bakışının milliyetçilik eleğinden geçmesiyle ortaya çıkmıştır. (s. XX-XXI)

Mažuranić'in daha sonra yeni bir el yazması tespit edilmiştir. Sırp edebiyat tarihçisi M. Živančević'in, Zagreb Milli ve Üniversite Kütüphanesi'nde bulunduğu ve Matija Mažuranić'e ait olduğunu ileri sürdüğü *Put jednog inostranca po Turskoj carevini/ Türk İmparatorluğunda Bir Yabancınnın Yolculuğu* isimli el yazması 1974 yılında Novi Sad'da yayınlanmıştır. Bu el yazması 1843-44 yılında yazılmıştır. Ancak Živančević, içinde söz edilen olaylardan dolayı bu el yazmasının 1843-44 yılından birkaç yıl önce yazılmış olabileceğini ve *Bosna'ya Bir Bakış*'in devamı veya bu eserin yayınlanmadan önce Mažuranić'in ağabeyleri tarafından metinden çıkartılan bölümler olabileceğini düşünmektedir.

Mažuranić'in bu el yazmasında, Bosnalı Müslümanlar ve yönetimin aşırı katı ve yırtıcı tasvirleri, atların kuyruklarına bağlanmak suretiyle Hıristiyanların işkenceye maruz bırakılmaları gibi sahneler, yukarıda da bahsedildiği üzere, daha sonra ağabeyi Ivan Mažuranić tarafından "Smrt Smailage Čengića" adlı destanda edebî bir üslupla aktarılmıştır. Matija Mažuranić'in Bosnalı Müslümanlar ile ilgili öyle olumsuz yorumlar ortaya atmasının nedeni, Bosna'daki Hıristiyanların durumunu dayanılmaz gösterip onların özgürlüklerine kavuşmaları için bir savaşın organize edilmesini lüzumlu göstermekti. Ayrıca, bu yazmada Mažuranić'in abartılı, hatta sağlıksız bir şekilde kendi tarihî göreviyle meşgul olduğunun belirtileri ve kendi cesaret ve becerikliliğinin fazlasıyla büyütüldüğünün birçok örneği görülmektedir. (s. XXII-XIV)

Kitapta, Matija Mažuranić'in seyahatnamesinin Ekrem Čaušević ve Tatjana Paić-Vukić tarafından yazılan inceleme ve değerlendirmesinden sonra, Ayla Hafız Küçükusta tarafından Hırvatçadan Türkçeye yapılan tercümesi yer almaktadır. Çeviride kullanılan anlaşılır ve akıcı ifade, eserin zevkle okunmasını sağlamaktadır. Metnin ilk iki sayfasında "Yazarın Önsözü" başlığı altında Mažuranić, Bosna'ya seyahatinin sebeplerini açıklamaktadır (s. 3-4). Mažuranić, Bosna'nın kendilerine son derece yakın, komşu bir Türk eyaleti olduğunu ve etrafının Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya gibi Avusturya eyaletleri ile çevrili bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türklerin, kendileri için en yakın komşular

olmaları yanında, “Küçük Hırvatistan Krallığı”nın üçte birinin de Türklerin yönetimi altında (Una Nehri ve Vrbas Nehri arasındaki bütün bölge) bulunduğunu söylüyor. Hırvatistan’da Amerika, Çin ve Hindistan gibi dünyanın daha uzak bölgeleri hakkında dahi bir şeyler biliniyorken, Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar ve İngilizler çok iyi tanınıyorken Bosna gibi yakın bir yer hakkında hemen hiçbir şeyin bilinmiyor olması Mažuranić’in ifadesi ile onu bu yolculuğa sevk eden sebepti. Ama değerlendirme kısmında Čaušević ve Paić-Vukić’in belirttikleri üzere, İllir Yenilikçi Hareketi için Bosna son derece önemlidir ve bu hareketin lideri Ljudevit Gaj’ın çıkardığı “İllir Halk Gazetesi” muhabiri Bosna’daki durum hakkında düzenli bilgi göndermektedir. Bosna, İllir Hareketi mensuplarına ve elbette Mažuranić’in ideolojisine göre İllirya toprağıdır. Mažuranić, kendi ifadesine göre Avusturya’ya ait İllirya topraklarını daha önceden gezdiği için şimdi sıra Bosna’ya gelmişti. Seyahatnamesinin önsözündeki şu ifadesi de onun gerçek amacını ortaya koymaktadır: “Artık fikrimizi değiştirip en kısa yoldan İlliryamızın bu noktasında geçerli olan şartları kendimiz için öğrenmemizin zamanı gelmemiş miydi?”

Seyahatnamenin diğer kısmı iki bölüm olarak düzenlenmiştir:

I. Bölüm, *Bosna’ya Yolculuk ve Geri Dönüş* (s. 5-50): Bu bölümde Mažuranić, 31 Ekim 1839’da Karlovac’a gelişinden itibaren Bosna’ya olan yolculuğunu anlatmaktadır. Karlovac’dan Sisak’a ve oradan Zemun’a bilmediği yollarda kayboluşlarını, ormanlarda bazen yola çıktığı yere şaşkınlıkla geri dönüşlerini, karanlıkta önüne çıkan evlerde misafir edilmesini anlatır. “Eve dönüşte herkesin nereye gittiğini anlamaması için, yabancı krallık pasaportumu yanıma almamıştım” (s. 8) ifadesinden anlaşıldığı üzere, Mažuranić’in bu yolculuğu gizliliği gerektiren bir yolculuktur. Pasaportu olmadan sınırı resmi yollardan geçmesi de mümkün değildir ve nehri ancak gizlice, resmi olmayan yöntemlerle geçebilmiştir. Dubica’da Una nehrinden Bosna’ya geçse de, burada yol tezkeresi alamayarak geri dönmüştür. Mažuranić, seyahatnamesi boyunca Bosna’dan hep *Turska*, yani Türkiye olarak bahseder. Misal:

“Ja budući iz daleka poznao njegovu naméru, prvi sam se odkrio, da ako bude moguće, rad bi išao u Tursku. (Pogled u bosnu, drugo izdanje, Zagreb 1938, s.4).
– Onun niyetini ta uzaktan görür görmez anladığım için, ilk önce ben kendi niyetimi açıkladım ve eğer mümkün olursa, Türklerin ülkesine gitmek istediğimi söyledim (Bosna’ya Bir Bakış, s. 8-9).”

Ayla Hafız Küçükusta, çeviride Türkiye yerine “Türklerin ülkesi” ifadesini tercih etmiş ve bunu 5.dipnotta şu şekilde açıklamıştır:

O dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu’nun en batıdaki eyaleti olan Bosna-Hersek’in, Avusturya’nın en doğudaki eyaleti olan Hırvatistan’la ortak sınırı olduğu için Hırvat yazar ve gazeteler Bosna’yı genellikle Türkiye olarak adlandırıyordu. Matija Mažuranić’in seyahatnamesinde de Bosna yerine Türkiye adı sık sık geçmektedir. Biz çeviride Türkiye değil, ‘Türklerin ülkesi’ şeklinde ifade ettik (s. 8).

Mažuranić, Bosnalı Müslümanlara da, bazen Boşnak ismini kullansa dahi, genelde *Turčin*, *Turkinja*, *Turci* - *Türk*, *Türkler* demektedir. Burada Türk'ün aslında Müslüman karşılığı olarak kullanıldığı açıktır. Seyahatnamede Bosnalı Müslümanlar için "Türk dininden Boşnak" (s. 54) ya da "Boşnak Türkleri" ifadeleri de yer almaktadır. (s. 56)

Mažuranić, Dubica'dan yeniden yola çıkmış, Slavonya üzerinden Zemun'a gelmiştir. Sırbistan Eمارeti topraklarında bir müddet yolculuktan sonra Vişegrad'dan "Türkiye" -Bosna hudutlarına girmiştir. Mažuranić bundan sonra, Saraybosna'ya gelişini, orada Mustafa Paşa ile tanışmasını ve onun yanında iş bulmasını, işi için gerekli aletlerin teminine kadar kendisinin Paşa'nın adamlarının yanında 'kapı'da yerleştirilmesini anlatmaktadır. 18 Aralık'ta Paşa ve otuz kişilik maiyeti hep birlikte Vezir ile görüşmeye Travnik'e doğru yola çıkmışlardır. Ertesi gün vardıkları Travnik'te 10 gün kalmışlar; Saraybosna'da bir ayaklanmanın başladığı haberi üzerine hemen geri dönmüşlerdir. Burada durum yatıştırıldığında Paşa, vezirin emri ile Fojnica'ya gitmek üzere hazırlanmıştı. Bosna'da kış çok sert geçmekteydi. Paşa'nın adamları arasında Travnik-Saraybosna yolculuğu esnasında soğuktan el ve ayak parmağı kopan kimseler vardı. Mažuranić'in bu koşullarda yolculuğa devam etmeye hiç gönlü yoktu ve ayrıca yolculuk sırasında hastalanmıştı. Paşa'dan ayrılarak, Saraybosna'da kalıp tedavi olmayı ve sonra tüm Bosna'yı gezmeyi planlıyordu. Paşa'dan izin isterken Bosna'nın havasının kendisine yaramadığını, hastalandığını ve memleketine dönmek istediğini bildirmiş; Paşa da kendisine bir miktar para vererek gitmesine rıza göstermiştir. Ancak Paşa, Mažuranić'in niyetinden şüphelenmiş ve bunu öğrenen Mažuranić de Bosna'yı terk etmek zorunda kalmıştır. 10 Ocak 1840'da Saraybosna'dan ayrılmış, Romaniya dağlarını geçerek bir müddet daha yolculuk yaptıktan sonra 27 Ocak 1840 tarihinde Raça'daki Sırp hudut karantinasına ulaşmıştır. Böylece Mažuranić'in Bosna macerası tamamlanmıştır. Bundan sonra yaklaşık bir sene Sırp Eمارeti topraklarında zaman geçirmiştir. Şabac'dan 6 Şubat 1840'ta Belgrad'a geçmiş ve orada artık parası kalmadığından bir ustanın yanında kendine kalfa olarak iş bulmuş ve 18 Eylül 1840 tarihine kadar orada çalışmıştır. Hastalığı sebebiyle bundan sonra ülkesine dönmenin yollarını aramış, 13 Aralık 1840'da Belgrad'dan ayrılarak 7 Ocak 1841'de Zagreb'e ulaşmıştır.

Bu bölümde yolculuk esnasında kendisinin baş kahramanı olduğu olaylar dışında, Bosnalı Müslümanları da genellikle başkalarından dinlediği efsanevi hikayelere dayanmak suretiyle dinleri, inanışları, alışkanlıkları gibi çeşitli yanları ile konu etmektedir. Bosna'ya ulaştığı zaman Ramazan ayına rastladığından, öncelikle bu ayın niteliğini ve oruç tutmanın kaidelerini, bayram kutlamalarını anlatır. Müslümanların yıl içinde sonbahar ve ilkbahar olmak üzere iki defa bayram kutladıklarını söyler, ki bu yanlış bilgi onun ay ve güneş takvimi arasındaki farkı bilmemesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Kısaca Saraybosna şehrini tanımlar. Bu tanımlama esnasında Aşıklar mahallesinden, mahallenin bu ismi almasına sebep olan efsanevi hikayeden bahseder. Önceden aşık genç kız

ve erkeklerin birbirlerine kur yaptıkları bu yerin, daha sonra “kaba ve edepsiz” bazı bekar erkeklerin mekanı haline geldiğini yazar. Burada toplanan sarhoşların gruplar halinde karısı güzel Hıristiyanların evlerini ziyaret ettiklerini hikâye eder. Hatta bu işi daha da ileri götürür ve karısı çok güzel olan bir Hıristiyan’ın Türkler tarafından öldürülerek dul kalmış karısına istediklerini yaptıklarını belirtir. Çok güzel kızlar son derece şanssızdır, çünkü hiçbir Hıristiyan delikanlı bu güzel kızları eş olarak almazlar! Bundan dolayı da en güzel kızlar mecburen Türkleşirler! (s. 24-26) Burada çizilen tablo son derece ürkütücü bir tablodur. Mažuranić için bu, Hıristiyanların bu ülkede ne de zor koşullarda yaşadıklarını göstermenin etkili bir anlatımı olsa gerektir.

Mažuranić, ayrıca Saraybosna’da geceleri keyif için adam öldüren, baş kesen kabadayılardan geçtiğini söyleyerek, burayı son derece tehlikeli bir yer olarak göstermekten de geri kalmaz. Bunu yine kendisine anlatılanlardan yola çıkarak yazmaktadır:

“sabableyin sokaklarda çok sık, üzerinde silah, para, güzel kıyafetler ve göğsünde saat olan, yani üzerinden hiçbir şey eksik olmayan, ama omuzlarında kefaresi da olmayan delikanlılar bulunduğunu söylüyorlar. Bunları öldürenler ise usturalarını sadece kana bulamakla mutlu oldukları için bunu yapıyorlarmış” (s. 26-27).

Mustafa Paşa’nın adamları ile yaşadıkları ya da onların birbirleri ile olan münasebetleri de Türklerin ne kadar kaba ve vahşi olduklarını gösterme gayreti içinde kaleme alınmış anlatılardır. Türkler- Bosnalı Müslümanlar yemek adabını da bilmemektedirler. Visoko’ya vardıklarında Paşa ve adamları için kurulan akşam sofrasını anlatırken onların en vahşi ve en aç kurtlarla dahi mukayese edilemeyeceğinden bahseder. Yemeğin “tam Türk usulüne” göre yendiğini söyler ve “kim neyi yakalarsa anında adeta yutuyordu” diye devam eder. (s. 28)

II. Bölüm *Bosna'ya Dair Çeşitli Gözlemler* (s. 51-77): Bu bölümde Mažuranić anlatımına şehirlerdeki evlerin fiziksel özelliklerini tasvirle başlamaktadır. Zenginlerin etrafı duvarlarla çevrili büyük avlulu geniş evleri, fakirlerin çitle çevrili küçük evlerinden ayırt edilmektedir (s. 51-52). Kasabalarda, köylerde veya yol kenarlarında bulunan hanlar yolcuların konaklama yerleridir. Yazar, Saraybosna’nın kırsal bölgelerinde yaşayan Hıristiyanların durumunun, Bosna’daki herhangi bir yerde yaşayanlarınkinden çok daha kötü olduğunu duyduğunu belirtmektedir. Duyduklarına göre

“Orada Hıristiyanların hiçbir şeyleri yokmuş; ne evleri, ne barkları, ne de bir kedileri. Orada görünen her şey ağanmış. Yaşadıkları yer zaten ev değil. Evlerde sadece Türkler yaşıyor. Hıristiyanlar ise sazdan yapılmış kulübelere yaşıyorlar” (s. 53).

Bu bölümde, Bosna’da konuşulan dil, dilin özellikleri ile ilgili görüşlerini de belirtmektedir. Ona göre, Bosna’da Türk kelimeleriyle karışık bir İllirya dili yani Boşnakça konuşulmaktadır. Yazar, yazdıkları arasında geçen Türkçe kelimeleri

düzenlemiş, buna günlük konuşmalarda sıklıkla kullanılan bazı kelimeleri de ekleyerek bir sözlük oluşturmuştur. Seyahatnamenin sonuna eklenen bu sözlüğe Türkçe çeviride yer verilmemiş, bunun yerine okuyucunun ilgisini çekebileceği düşünülen Türkçe kelimeler metin içerisinde gösterilmiştir. Mažuranić, Boşnakçaya Türkçenin etkisini “*Eğer bir kimse Boşnakların kullandığı kelimeleri bir yere yazsa, kocaman bir kitap elde edebilir*” şeklinde ortaya koymaktadır. (s. 54-55)

Boşnak kimliği ile ilgili yaptığı açıklamada, Bosna’da Hıristiyanlara Boşnak denilemeyeceğini, Boşnak denildiği zaman sadece Muhammed’in dininden olanların anlaşıldığını belirtmektedir (s. 56). Mažuranić ayrıca, Hıristiyanlar ve Türkler arasında kinden, Katolikler ve Ortodoksların arasındaki ilişkinin de daha iyi olmadığından bahsetmektedir. Bosna’daki Katolikler (Hırvatlar) ve Ortodokslar (Sırlar) için “*soy bakımından ve kutsal dinlerince gerçek kardeş olmalarına rağmen aralarında hiçbir bağ yokmuş gibi birbirlerinden nefret ediyorlar*” (s. 61) demektedir. İllir ideolojisinde Hırvat ile Sırp kimliği arasında bir fark gözetilmediği, bilakis birinin diğeri ile aynı olduğu görüşü Mažuranić’in buradaki ifadesinde de yansıma bulmuştur. Bosna’daki Hıristiyanların arasındaki tahammülsüzlük onu ziyadesi ile üzmüş görünmektedir.

Mažuranić bu bölümde, “*Hıristiyan dininden bahsetmem gerekmiyor çünkü Hıristiyan dininin çoktan ne olduğunu öğrendik ama Türk dini hakkında şunları söyleyebilirim*” diyerek İslâm dini inanışları ve ibadetlerine de yer ayırmıştır. İlk bölümde de yine bu konuda bazı şeyler yazmıştı. Mažuranić’in, İslâm dini hakkında verdiği bilgiler, genel olarak gerçek dışı, asılsız ve yanıltıcıdır. Değerlendirme kısmında Čaušević ve Paić-Vukić’in ifade ettikleri üzere yazarın İslâm dini hakkındaki yanlış ve asılsız iddiaları kendisinin bilgisizliği ve konuştuğu kimselerin cahilliklerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Kelime-i şehâdet (“*Eşveduh Allah, ilalah, eşveduh Muhammede nasırlah*”, s. 58) veya ezandan (*İçberilala-a-a Allah-ıla-la-a-a*, s. 60) verdiği Arapça ifadelerdeki yanlışlar da dikkat çekmektedir.

Mažuranić, bu bölümde ayrıca Türklerin, yani Bosnalı Müslümanların-Boşnakların mizaçları, genel karakterleri ve alışkanlıklarından bahsetmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkler çok dindarlardır. Dinin gereklerini yerine getirmekten hiç şaşmazlar (s. 61).

- Sıradan insanlar beylerine son derece sadık olup, beylerinin emir ve isteklerini her pahasına yerine getirirler. Beylerine o kadar bağlıdırlar ki, mesela Sultan İstanbul’da birkaç bin yeniçeri öldürdüğü dönemde sadece bir ferman yayınlamakla meseleyi çözmüş; bununla yeniçerilerin ele geçirildikleri yerde öldürülmeleri emrini vermiştir. Türkler bu emri büyük bir memnuniyetle üstlenmişler, nerede ve kime rastlamışlarsa öldürmüşlerdir. Saraybosna’da o dönemde her iki taraftan da birkaç yüz kişi hayatını kaybetmiş, Belgrad’da o dönemde sadece bir yeniçeri kalmış, o da nihayet kaçmaya çalışırken Türkler

tarafından öldürülmüştür. Mažuranić'in adını vermediği anlatısındaki olay 1826'da Yeniçeri ocağının ilgası olmalıdır (s. 61-62).

- "Türkler kimse dokunmadığı zaman çok kolay kandırılabilir ve merhametliler", "ama Allah korusun kızdılar mı, hayatta onları yumuşatacak hiçbir şey bulunmaz. Canınıza okumadan sakinleşmeleri mümkün değildir". (s. 62)

- Türkler savaşı severler, her zaman bir savaşın olmamasından yakınır. Zanaatçı ve tacirler dışındakiler hiçbir iş yapmazlar ve savaş olmadan yaşamının anlamsızlığından yakınıp dururlar. (s. 62-63)

- Türklerin konuşmaları çok kaba, kulağı rahatsız edici, utanç verici ve edepsizdir. En küçük çocuklar dahi büyüklerinin konuşmalarını örnek alarak onlar gibi konuşma gayretindedirler. Hatta bu Hıristiyanlara da sirayet etmiştir. Hıristiyan gençler de Türk gençleri kadar bozulmuşlardır ve bu durum biraz daha devam ederse konuşmalarından kimin Türk kimin Hıristiyan olduğunu anlamak mümkün olmayacaktır. (s. 63)

- Türkler zenginliğe oldukça meyilliler ve bunu kahramanlık veya adam öldürmeyle ya da nihayet kurnazlıkla ele geçirmenin yolunu gözlerler. Bu yüzden birbirilerini öldürür, zenginliğine el koyar, kemerlerine doldurup bellerine sararlar. Bu zenginliği harcamazlar, kemerlerinde taşımak onlar için kâfidir ta ki onlarda bu zenginlik için başkaları tarafından öldürülene kadar. (s. 63-64)

- Siyah saçlı ve aslen Arap olan, çok nadiren İllirce de konuşan dervişler istediği zaman bir Hıristiyanı öldürebilir. Yanında taşıdığı tek silahı tepesi iki baltalı bir mızraktır. İsteddiği zaman bununla birini kesebilir ya da deşebilir. Bir nevi Müslüman rahipler olan bu dervişlerin daimi bir evleri ya da manastırları yoktur, İslâm dünyasında boş boş gezerler. (s. 64)

- Türkler üzerinde çeşitli işlemleri olan kırmızı elbiseler giymektedirler. Kıyafetleri oldukça pahalıdır, bunun bir sebebi bol-geniş olmaları ve diğer sebebi ise altın işlemeli olmalarıdır. Güzel elbise, güzel silah ve güzel çubuk-ağızlık onların en önem verdiği şeylerdir. Ancak bu güzel şeyler üzerinde bitler gezinmektedir ve Türkler günah olduğuna inandıklarından bitleri öldürmezler. (s. 64-65)

- Türk kadınları camiye giderken rahibelerin mantoları gibi uzun elbiseler giyer, başlarına büyük bir örtü (şamia-şamiya) örter, yüzlerini bu örtü ile çevreler ve çenelerinin altına bir iğne ile tuttururlar. Suya ya da komşuya gittiklerinde bu uzun elbiselerini giymezler. Sadece şalvar ve gömlek giyer, başlarına da daha küçük bir örtü örterler. Çamurlu zamanlarda yalın ayaklarına nalın giyerler. Hıristiyan kadınlar ve kızlar da şalvar giyerler. Kadınlar başlarına etrafına küçük bir örtünün (şamiya) sarılı olduğu kırmızı şapkalar takarlar. Kızlar

ise örtü takmazlar; saçlarını ya şapkalarına tutturur ya da omuzlarına bırakırlar. (s. 65-66)

- Türkler her zaman tütün (çibuk, çubuk) içmektedirler, sadece büyükleri önünde içmeleri serbest değildir. (s. 66) Mažuranić, Türklerin çubuk içme alışkanlıklarına metnin birkaç yerinde daha yer vermiştir (s. 15, 21, 22, 65).

- Türkler, yemek için ortaya kurulan sofraya etrafına bağdaş kurarak otururlar. Bellerinden çıkardıkları kaşıklarla çorbalarını içerler, geri kalan yemeği parmakları ile yerler. Ekmek bıçakla kesilmez, günahdır. Yağlı bir yemek varsa, o yemek ekmek parçaları sahana batırılarak yenir. Et ise elle parçalanır, sofrada bıçak olmadığı için kemikler dişlerle sıyrılır. Yemek sonunda varsa yoğurt yenir.

- Hemen her evde insan büyüklüğünde bir leğen ve bir kazan bulunmaktadır. Türkler ölülerini beklemezler, hemen kazanda su ısıtır ölünün bedenini yıkar ve defnederler. Mažuranić burada Türklerin ölü defin adetlerini anlatır. Burada yine duyduğu hikâyelerden yola çıkarak mezara konulduktan sonra mırıldanmaya ve kımıldamaya başlayan kimselerden bahseder. Bu şekilde birisinin mırıldanmaya başlaması ile cenazeye katılan ahali kaçır, hoca ise orada kalarak üç defa “korkma” diye seslenirmiş. Hoca evine döneceği zaman da arka arkaya gitmek ve sürekli “korkma, korkma” diye seslenmek zorundaymış! (s. 68-69).

- Türklerde zina en büyük günahdır (s. 70).

- Bosna’da kimse kendi mülkünün sahibi değildir. Paşa herkesten tüm malını alabilir ve istediğine verebilir. Bu yüzden mülkü çok olanlar ve özellikle de Hıristiyanlar Paşa’ya olabildiğince çok rüşvet vermek zorundadırlar (s. 70).

- Her adam istediği zaman karısını ve her efendi en küçük hatasında hizmetçisini, özellikle de Hıristiyan ise, öldürme hakkına sahiptir (s. 71).

- Kesilen insanların cesetleri toprağa gömülmez, sevabına köpeklerin yemesi için çöplüğe atılır (s. 71).

- Türkler büyük, uzun, ince ve sadık, sokakta ölü gibi uzanan özel bir cins köpek besliyorlar. Bu köpeklerden o kadar çok ki insanlar sokaklarda yürürken bunlardan birine basmamak için özel gayret göstermek zorundalar. Türkler ölü hayvan ve leşleri gömmez, köpekler yesinler diye sokaklara atarlar. Ne kadar çok köpek beslerlerse o kadar çok sevap kazanacaklarına inanırlar (s. 72).

- Türklerin şarap içmemelerinin sebebi, Tanrının kanı olduğuna olan inançlarıdır (s. 72-73).

- Türkler gerek din ve gerek ırk üzere dünyadaki en güzel ve en asil millet olduklarına inanırlar (s. 73).

Matija Mažuranić seyahatnamenin sonlarına doğru Kosova savaşında (1389) Miloş Obilić’in nasıl “bıçağıyla padişahın karnını” deştiği ve sonra nasıl

“boynuna basarak boğazını domuz pastırmasıyla” doldurduğu hikâyesine yer vermektedir. (s.75-76) I. Murad’ın şehit edilmesi vesilesi ile savaştan yenik çıkmış olmalarına rağmen, dün-bugün Sırların kahraman olarak gördükleri Miloş, Hırvat kimliğini Sırp kimliği ile özdeş tutmanın yansıması olsa gerek, Mažuranić tarafından da kahramanlaştırılmaktadır. Muhtemelen burada amaç Osmanlı idaresinden kurtarılması gerektiğine inandığı Katolik ve Sırp kardeşlerini ayaklanmaları için galeyana getirmek ve onlara ‘kahramanlık ruhu’ aşılmasıdır. Nitekim, Mažuranić bundan sonraki anlatımında da yine kendince bir kahramanlık öyküsü anlatmaktadır ki seyahatname bu anlatı ile nihayet bulmaktadır. Bu anlatının konusu 1830 yılında Osmanlı Devleti’ne bağlı olarak kurulmuş olan Sırp muhtar idaresi- Sırp emaretidir.

“Srbistan doğal konumuna bakılırsa çok güzel bir ilke. Büyük bir bölümü mübteşem ormanlarla kaplı. Bu yüzden Türkler Srbistan’a Şumadija (Şuma: orman) diyorlar. Çünkü Srbistan demek, orada Türklerin olmaması, Sırlardan başka kimsenin olmaması gerektiği demek, bu ise Türkleri gücük ediyor. Srbistan’da çok güçlü bir kahramanlık ruhu bükemediyor. Bizdeki, o “Yaşlı adam, ilke ve savaş hikâyeleri anlatır, genç delikanlı ise yanında yanıp tutuşur” şeklindeki atasözünde dendiği gibi. Bugün Srbistan’da durum böyle. Kara Yorgi zamanından askerler, Türkleri nasıl kestiklerini Türklerin onları nasıl kovaladıklarını, onların [Srbistan’ı] nasıl özgürlüğe kavuşturduklarını, çoğunun Kara Yorgi’nin Srbistan’dan gittiği dönemde nasıl Kamenica’da şehit düştüklerini ve Türk Paşa’nın Sırp kellelerinden bir kule diktiğini anlatıyorlar. Şimdiki gençler [bunları dinlerken] büyük bir öfke duyuyorlar...” (s. 77)

Seyahatnamede bundan birkaç sayfa öncesinde de Mažuranić, Bosnalı Türklerin Şumadiya’yı kurtarma arzusundan bahsetmekte ve hatta biraz da istihzâ bir tutum sergileyerek onların kendi aralarında “*ber kış, bahar geldiğinde Şumadija’ya kurtarmaya*” gideceklerini söylediklerini yazmaktadır. (“*ve biri Şumadija’dan bahsetse diğerleri, ‘Bekele sen ilkebaharda, Allah kısmet ederse’ diye atılırdı*”, s. 73)

Seyahatnamede ana metine ilaveten, bazı terim ve ifadeleri açıklama için dipnotlar halinde de bilgiler verilmiştir. Mesela “*Ama Saraybosnalı tüccarlar âdeti bildikleri için Srbistan’dan ayan ve kadıya peşkeş [peškeš] getirmişlerdi*”. Burada ‘âdet’ kelimesi dipnotta şu şekilde açıklanmaktadır. “*Türklerin hiçbir belirli kanunu ve düzeni yok, sadece ‘badet’ yani adet diye bir şey biliyorlar. Ancak badet onların işine geldiği gibi uygulanıyor*” (s.19, 17.nolu dipnot). Mažuranić’in kendisine ait olan dipnotlar dışında, çeviride ayrıca çevirmenin – Ayla Hafız Küçükusta’nın açıklamaları da yer almaktadır. Bu durumda çevirmenin notları [] işareti içerisinde yazılmıştır.

Sonuç olarak: Matija Mažuranić 1839 yılı sonlarına doğru özel bir görevle Bosna’ya gitmiştir. Bu görevi, Bosna’daki durumu, Türkleri buradan sürmek ve Hıristiyanları Türk idaresinden kurtarmak adına ne yapılabileceğini araştırmaktır. Matija Mažuranić yaklaşık iki ay kaldığı Bosna’dan görevini tamamlayamadan dönmüştür. Diğer batılı seyyahlarla mukayese edildiğinde, Mažuranić yerel halkla dil engeli olmaksızın doğrudan irtibata geçebilme avantajına sahiptir.

Bosna'da halk onun ideolojisine göre İllirce adını alan Türkçe kelimelerin yoğun olduğu bir dil konuşmaktadır. Yani arabulucu olarak, “ötekiler” hakkındaki resmi yanlış aksettirebilecek bir tercümana ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte onun anlatımları, Batılı seyyahlarınkinden farklı değildir. Bosna'yı tehlikeli, karanlık ve mistik bir ülke olarak tanımlamaktadır. Yine onlar gibi tepeden bir bakış açısına, kültürel anlamda üstünlük duygusuna sahiptir.

Hırvat edebiyatının ilk gerçek edebî seyahatnamesi olarak kabul edilen seyahatname, edebî bir eser olmanın yanında o dönem Bosnasını anlamak için de oldukça önemli bir kaynak olarak ve hatta tarihsel bir belge olarak kabul edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu eseri, gerçekleri yansıtan “*Osmanlı dönemi Bosnası'nın aynadaki yansıması*” olarak kabul etmişlerdir.

Yayınlandığı andan itibaren pek çok dile çevirisi yapılmış ve Türkler-Bosnalı Müslümanlar hakkında önyargıların beslenmesine aracı olmuş olan Seyahatname, kıymetli bilim insanları Ayla Hafız Küçükusta, Ekrem Čaušević ve Tatjana Paić-Vukić'in gayretleri ile Türkçeye kazandırılmıştır. Ekrem Čaušević ve Tatjana Paić-Vukić inceleme ve değerlendirmeleri ile Seyahatnamedeki anlatıların fantastik ve gerçeklikle örtüşmeyen, Mažuranić'in ideolojik yaklaşımlarının yansıması olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayla Hafız Küçükusta ise Türkçeye yaptığı başarılı çevirisi ile bizzat Mažuranić'in anlatısını Türk okuyucusu için ulaştırılmıştır.